

**СУПАСТАЎЛЯЛЬНАЕ І ТЫПАЛАГІЧНАЕ ВЫВУЧЭННЕ
ПАРЭМІЯЛАГІЧНЫХ АДЗІНАК БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ
(кароткі аналітычна-бібліяграфічны агляд)**

Ю.А. Петрушэўская (кафедра тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі)

Супастаўленні беларускіх прыказак з прыказкамі іншых моў не маюць у беларускім і замежным мовазнаўстве сістэматычнага характару. Праблема міжмоўных сувязей у парэміялогіі толькі пачынае асэнсоўвацца беларускімі парэміёлагамі. Гэта можна патлумачыць акрамя іншага яшчэ і тым, што ў беларускай парэміяграфіі дагэтуль не існуе зручнага ў карыстанні парэміялагічнага тэзаўруса, якія ёсць, напрыклад, у рускай, польскай, нямецкай і іншых мовах (К.Ф.В. Wander 1867–1880, S. Adalberg 1889–1894, J. Krzyżanowski 1969–1978, В.М. Мокиенко 2010 і інш.), існуючы акадэмічны звод беларускіх парэмій “Прыказкі і прымаўкі” (1976), падрыхтаваны М.Я. Грынבלатам, не мае неабходнага даведчнага апарату, таму не можа паўнаважна выкарыстоўвацца ў лінгвістычных даследаваннях.

Разам з тым элементы супастаўляльных даследаванняў беларускіх парэміялагічных адзінак з прыказкамі іншых моў сустракаюцца яшчэ ў І.І. Насовіча ў яго выданні «Сборникъ белорусскихъ пословиць» (1874), дзе ён у некаторых выпадках дае да беларускіх прыказак рускія адпаведнікі (выкарыстоўвае апошнія ў якасці тлумачэння прыказкавага значэння), напр.: «Переночуемъ, болѣй почуемъ. Время все откроетъ. Утро мудренѣе вечера» (с. 126); «Пи, да вума не пропи. Пей, да дѣло разумѣй»

(с. 127); “Познаюць нашу дочку и въ андарачку. Золото и въ пеплѣк видно” (с. 130) і да т. п.

Супастаўляльныя даследаванні парэміялагічных адзінак беларускай і іншых моў спарадычна праводзіліся ў адносінах да сербскай мовы (А.М. Саковіч), англійскай мовы (А.П. Маюк), нямецкай мовы (Г.У. Басава).

Заўважны ўклад у супастаўляльнае вывучэнне беларускіх прыказак з іншымі мовамі ўнеслі вучоныя Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова. Адным з напрамку навуковай школы па беларускаму і агульнаму мовазнаўству, заснаванай магілёўскімі лінгвістамі ў 1945 г., з’яўляецца вывучэнне беларускай фразеалогіі і парэміялогіі, у тым ліку і ў супастаўляльным аспекце, якое пачало развівацца з пачатку 2000-х гг. у межах асобнага фразеалагічнага семінара [7].

Так, у апошнія 15 гадоў супастаўляльнае вывучэнне парэміялагічных адзінак беларускай мовы паслядоўна і ў розных аспектах праводзіліся ў адносінах да такіх моў, як руская (Я.Я. Іваноў), англійская (Я.Я. Іваноў, І.С. Канавалава, Ю.А. Петрушэўская і інш.), нямецкая (Я.Я. Іваноў, Н.К. Раманава і інш.), французская (В. Біндасава і інш.), польская і іншыя славянскія мовы (Я.Я. Іваноў) [2; 3; 4; 6; 9 і інш.]. У асобных даследаваннях беларускіх і іншамовных парэміялагічных адзінак закранаецца праблема нацыянальна-культурнай семантыкі прыказак.

Варта адзначыць перакладныя беларуска-іншамовныя і іншамовна-беларускія парэміялагічныя слоўнікі, падрыхтаваныя і выдадзеныя ў МДУ імя А.А. Куляшова: «Беларуска-нямецкі парэміялагічны слоўнік» Я.Я. Іванова і Н.К. Раманавай (2006), «Русско-белорусский паремнологический словарь» Я.Я. Іванова і В.М. Макіенкі (2007), «Польска-беларускі парэміялагічны слоўнік» пад рэдакцыяй Я.Я. Іванова (2007), «Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік» пад рэдакцыяй Я. Я. Іванова (2009).

Адным з вынікаў супастаўляльнага вывучэння звышслоўных адзінак беларускай і іншых моў стаў і тлумачальны слоўнік крылатых афарызмаў у беларускай мове з антычных (грэчаскіх і рымскіх), заходнееўрапейскіх (англійскіх, іспанскіх, італьянскіх, нямецкіх, французскіх і інш.), амерыканскіх (лаціна- і паўночнаамерыканскіх), усходнеславянскіх (рускіх) літаратурных і фальклорных крыніц VIII да н. э. – XX ст. [8]. Асобна апісаны крылатыя афарызмы ў беларускай мове з біблейных крыніц з адпаведнікамі ў англійскай, нямецкай, рускай, славацкай і ўкраінскай мовах у даведніку «Лепта библейской мудрости : библейские крылатые выражения и афоризмы на русском, английском, белорусском, немецком, словацком и украинском языках» (2014), падрыхтаваным Я.Я. Івановым у сааўтарстве з фразеологамі з Беларусі, Германіі, Расіі, Славакіі, Украіны.

На жаль, беларуская парэміялогія за вельмі рэдкім выключэннем не апісваецца ў межах тыпалогіі моў. Адсутнасць зручнага ў карыстанні парэміялагічнага тэзаўруса беларускай мовы, як ужо згадвалася, не дазваляе звяртацца да беларускамоўнага парэміялагічнага матэрыялу. Існуючыя адзінкавыя тыпалагічныя даследаванні не выходзяць за межы параўнальнай тыпалогіі беларускай і пэўнай (найчасцей – рускай) мовы або за межы пэўнага аспекта – пераважна семантычнага [1; 5].

У 2015 г. выкладчыкамі факультэта замежных моў МДУ імя А.А. Куляшова (Я.Я. Іваноў, Ю.А. Петрушэўская) выконваўся асобны навукова-даследчы праект (аспіранцкі грант) Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь «Парэміялагічная тыпалогія англійскай і беларускай моў» (дзярж. рэгістрацыя № 20151226 ад 21.07.2015 г.), па выніках якога распрацавана метадыка парэміялагічнай тыпалогіі моў, вызначаны і ранжыраваны па ступені прадуктыўнасці міжмоўныя супадзенні і разыходжанні ў крыніцах паходжання, дэнататыўнай семантыцы, лексічнай арганізацыі, сінтаксічнай структуры парэмій беларускай і англійскай моў, акрэслены тыпалагічна значныя міжмоўныя супадзенні і разыходжанні, вызначана ступень тыпалагічнай блізкасці /

адаленасці парэміялагічных адзінак беларускай і англійскай моў, агульныя і нацыянальна маркіраваныя кампаненты ў беларускай і англійскай парэміялогіі (у адносінах адзін да аднаго) [10].

Літаратура

1. Иванов, Е. Е. Семантические типы русских и белорусских пословиц / Е. Е. Иванов, М. В. Тарасова // Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica : зб. навук. артыкулаў / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2008. – Вып. 2. – С. 188–212.
2. Иванов, Е. Е. Различия в семантике и структуре белорусских и английских пословиц / Е. Е. Иванов, Ю. А. Петрушевская // Актуальные проблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь : сб. науч. статей ; под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2011. – С. 213–215.
3. Іваноў, Я. Я. Польшка-беларускія парэміялагічныя паралелі / Я. Я. Іваноў // Dziedzictwo przeszłości związkuw jkzykowych, literackich i kulturowych polsko-baito-wschodniosiowiackich. – Białystok : Wyd-wo UwB, 2000. – Т. III : Językoznawstwo / pod red. nauk. J. F. Nosowicza. – S. 33–54.
4. Іваноў, Я. Я. Прынцыпы супастаўляльнага апісання афарыстычнай парэміялогіі беларускай і рускай моў / Я. Я. Іваноў // Studia sławistyczne. – 2003. – Т. 4. – S. 49–55.
5. Іваноў, Я. Я. Семантычная тыпалогія афарызма ў славянскіх і германскіх мовах / Я. Я. Іваноў // Frazeologické štúdie III : k 13. kongresu slavistov v L'ubl'ane / ed. J. Mlacek, P. Ďurčo. – Bratislava : STIMUL, 2003. – S. 43–60.
6. Іваноў, Я. Я. Семантыка афарыстычных выказванняў (на матэрыяле славянскіх і германскіх моў) / Я. Я. Іваноў // Веснік Беларускага дзярж. ун-та. Серыя 4. – 2004. – № 1. – С. 63–68.
7. Іваноў, Я. Я. Фразаалагічнаму семінару – 7 гадоў / Я. Я. Іваноў // Універсітэцкі веснік. – 2008. – № 8 (132), жнівень. – С. 4.
8. Іваноў, Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст. : тлумачальны слоўнік / Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. – 164 с.
9. Іваноў, Я. Я. Парэміялагічныя сістэмы беларускай і рускай моў: падабенствы і разыходжанні / Я. Я. Іваноў // Філолагічны студыі : навуковы вiсник Криворiзького держ. пед. ун-ту. – 2011. – Вып. 6. – Ч. 2. – С. 53–63.
10. Петрушевская, Ю. А. Универсальное и национальное в паремиологической системе языка (на материале английского и белорусского языков) / Ю. А. Петрушевская // Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica : зб. навук. артыкулаў / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2015. – Вып. 6. – С. 213–216.